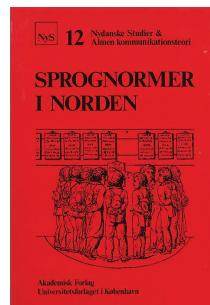

Titel:	Som sagt, så skrevet? Om forholdet mellem talesprogsnormer og skriftsprogsnormer i offentligheds- og socialisationsteoretisk belysning
Forfatter:	Peter Harms Larsen
Kilde:	<i>NyS – Nydanske Studier & Almen kommunikationsteori</i> 12. <i>Sprognormer i Norden</i> , 1979, s. 39-64
Udgivet af:	Akademisk Forlag, Universitetsforlaget i København
URL:	www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Peter Harms Larsen

SOM SAGT, SÅ SKREVET ?

Om forholdet mellem talesprogsnormer og skriftsprogsnormer i offentligheds- og socialisationsteoretisk belysning.

1. Indledning

"Tiden er inde til at Danmark klemmer røvbalderne sammen" - denne manende udtalelse i den danske politiske offentlighed havde i sommeren -78 nær kostet en politiker hans politiske liv, men han overlevede og sagen blev dysset ned. Det skete dels ved at en af hans kolleger meddelte at han havde været "indisponeret" da han udtalte sig, og dels ved at han selv senere meddelte at det var et forkert valgt udtryk, og det han i virkeligheden havde ment, var, at "nu måtte Danmark spænde livremmen ind".

Man kan sige, at det der skete var, at et sprogligt udtryk som hører til privatlivets samtaleprog, slap ind i den skriftsprogsfunderede offentlighed. Og herskeren i denne offentlighed - DEN STORE DANSKLÆRER - reagerede kraftigt, satte tre røde streger under udtrykket og en bølgelinie i marginen med spørgsmåls- og udråbstegn ved. Lille René (Brusvang) undgik kun at blive bortvist fra klassen, fordi han fik en seddel med hjemmefra der sagde at han havde været syg, og fordi han selv bagefter rettede det forkerte udtryk til et mere passende. Dermed viste han nemlig at han ikke havde været ved sin fornufts fulde brug, at det altså ikke havde været med vilje han havde sagt det, at han i virkeligheden havde ment noget andet, og at han godt vidste hvordan man gav et passende udtryk for det.

Selve episoden siger noget om karakteren af den struktur som det borgerlige samfund har organiseret sig i, og den analogiserende tolkning med "den store dansklærer" siger noget om den sammenhæng der er mellem denne organisationsform og så undervisningen i skriftlig dansk i skolen. Og det er denne sammenhæng jeg bl.a. vil forsøge at belyse nærmere i det følgende.

2. Offentlighedsstruktur og diskursformer

Jürgen Habermas har i sin bog "Borgerlig Offentlighed" ¹⁾ fremanalyseret hvorledes ideen om samfundets opsplitning i sfærer, historisk

vokser frem i vekselvirkning med borgerskabets udvikling som dominerende samfundsklasse. Og han viser hvorledes denne idé kommer til at danne grundlag for den måde det borgerlige demokratiske samfund institutionelt organiserer og strukturerer sig på, efterhånden som kapitalismen vikler sig ud af det feudale samfunds økonomiske og politiske rammer. Denne strukturering i forskellige sfærer betegner han "Den borgerlige Offentlighed", og sat på skemaform har den en række lighedspunkter med de betydningsfelter som den strukturelle antropologi har fremanalyseret af primitive samfunds institutions-, interaktions-, og sprogformer. ²⁾

Den borgerlige offentligheds struktur er bygget op over en række modsætningspar. Den overordnede modsætning er samfundet over for staten:

SAMFUND	STAT
----------------	-------------

Der er en modsætning som vi i dag finder næsten naturnødvendig, men som altså faktisk først udkrystaliserer sig i og med at det borgelige samfund etablerer sig. I ideen står staten uden for eller over samfundet, og repræsenterer det samfundsmæssigt fælles eller almene. I praksis bliver det statens funktion gennem sine institutioner, love, m.v. at regulere samfundslivet, således at først og fremmest produktionen og cirkulationen af varer kan foregå uhindret og kontinuert, og således at den private ejendomsret til produktionsmidlerne beskyttes og sikres.

I samfundslivet indbygges der en modsætning mellem det private område og det offentlige område:

SAMFUND	
PRIVAT OMRÅDE	OFFENTLIGT OMRÅDE

Det offentlige område er defineret som det "sted" hvor privatfolk (op-

rindelig: privatejere) samles til et publikum omkring diskussion af sager der har fælles og almen interesse; d. v. s. først og fremmest diskussion af hvordan man kan holde styr på staten og hvordan man gennem staten kan holde styr på samfundet, men også diskussion af hvordan det enkelte menneske bør være og opføre sig for at kunne fungere som borger i dette samfund.

Det private område er i modsætning hertil bestemt som hjemsted for det ikke-almene, alt det der ikke er begrundet i fælles interesser. Livet i det private område adskiller sig igen i to, socialsfæren over for intimsfæren:

PRIVAT OMRÅDE
Socialsfære
Intimsfære

I socialsfæren foregår produktionen og cirkulationen af varer, i intimsfæren foregår reproduktionen af samfundets individer.

Svarende til denne opdeling af det private område, sker der også en opsplitning af offentligheden i en politisk offentlighed og en kulturel offentlighed:

OFFENTLIGT OMRÅDE
Politisk offentlighed
Kulturel offentlighed

I den politiske offentlighed diskuterer man de almene problemer der knytter sig til socialsfærens funktion: arbejde, økonomi, sociale forhold, politik, etc. I den kulturelle offentlighed diskuterer man de almenmenneskelige problemer der udspringer af livet i intimsfæren: moral, følelser, opdragelse, etc.

Et sammenfattende skema der viser den borgerlige offentligheds

struktur i sin helhed, kommer til at se sådan ud: ³⁾

SAMFUND		STAT
PRIVAT OMRÅDE	OFFENTLIGT OMRÅDE	
Socialsfære	Politisk offentlighed	
Intimsfære	Kulturel offentlighed	

Inden for disse fire sfærer findes der en række institutioner og virksomheder der udgør de sociale betingelser for livsudfoldelserne i den enkelte sfære. Hjemmet og familien danner rammen om livet i intimsfæren, fabrikken og butikken om livet i socialsfæren. Den politiske presse, parlamentet, og partierne danner rammerne om livet i den politiske offentlighed, mens skønlitteraturen, ugebladene, foreninger, og kulturhuse (museer, teatre, koncertsale) danner rammerne om livet i den kulturelle offentlighed. Til opsplitningen af tilværelsen inden for de fire sfærers institutionelle rammer, svarer en opsplitning af det enkelte individs sociale fremtræden i en række grundroller. Inden for intimsfæren anskues man som menneske slet og ret (l'homme), inden for socialsfæren defineres man gennem sine privatøkonomiske interesser (bourgeois), i den politiske offentlighed bestemmes man som vælger og statsborger (citoyen), og i den kulturelle offentlighed er det den dannede eller kultiverede side af personligheden der er relevant.

Ligesom i de primitive samfund danner denne opsplitning af samfundslivet igennem sådanne betydningsfelter, grundlaget for en række forbud i det borgerlige samfund. Disse forbud kan sammenfattes i følgende grundregel: det er i ord og handling forbudt at blande de fire forskellige sfærer sammen. For eksempel: man bør ikke diskutere politik i hjemmet; man må ikke være privat eller politisk tendentiøs i litteraturen; ens familieforhold må ikke influere på ens arbejde; man skal lade være med at blande politik og forretning; i den offentlige debat må man ikke være usaglig og skal holde følelser og private hensyn uden for. ⁴⁾

Inden for hver af de fire sfærer er det muligt at identificere og be-

skrive en række sproglige praksisformer - diskurser⁵⁾ - som udspringer af den enkelte sfæres specifikke samfundsmæssige karakter og funktion, og disse diskurser må antages historisk at udvikle sig i intimt samspil med fremvæksten og differentieringen af de fire sfæres forskellige institutioner og roller. Til det grundlæggende skel mellem privat og offentligt, svarer skellet mellem talesproglige og skriftsproglige diskursformer. For at kunne fungere som redskab for det offentlige områdes politiske og litterære diskurser, må skriftsproget være eksplicit og alment; og for at kunne fungere som redskab for organiseringen af livet i det private område, må det samtaleprog der udspringer af dette områdes diskurser, i modsætning hertil blive implicit og specificeret. Fælles for socialsfærens og den politiske offentligheds diskurser er, at deres sprog bliver rationelt og sagligt fordi de til stadighed gennemsyres af produktionslivets politiske økonomi; og fælles for intimsfærens og den kulturelle offentligheds diskurser er, at sproget får et personligt og emotivt grundpræg gennem deres rod i familielivets "tætte" interaktion. Sat skematisk op får vi altså følgende fordeling af karakteristiske grundtræk ved diskursformernes sprog inden for de fire sfærer:

PRIVAT OMRÅDE	Tale - sprog	Skrift- sprog	OFFENTLIGT OMRÅDE
SOCIAL- SFÆRE	rationelt sagligt	rationelt sagligt	POLITISK OFFENTLIGHED
	specifikt implicit	alment eksplicit	
INTIM- SFÆRE	implicit specifikt	eksplicit alment	KULTUREL OFFENTLIGHED
	personligt emotivt	personligt emotivt	

3. Skriftsproget og den politiske offentlighed

I den borgerlige selvforståelse er det offentlighedens politiske sfære der er den centrale og dominerende. Her har fornuften og sandheden sit

udspring, og det er herfra staten henter sine love og legitimerer sin regulering af samfundslivet. ⁶⁾ Derfor er det også de diskursformer og det sprog som tilhører denne sfære, der for den borgerlige bevidsthed er det vigtigste og tiltrækker sig mest opmærksomhed. Og historisk ser man da at fremvæksten af det offentlige område intimt og uløseligt er sammenknyttet med udviklingen og udbredelsen af de moderne normerede nationale skriftsprog op igennem 16-, 17-, og 18-hundredtallet. Denne udvikling foregår som en spiralbevægelse i tre led, som vi her efter skal se på.

Det offentlige område har som normativt ideologisk fundament forestillingen om en almenmenneskelig fornuft eller "logik" der er uafhængig af specifikke økonomiske, sociale, og politiske omstændigheder og interesser, og som netop i kraft heraf kan danne grundlag for det saglige ræsonnement hvorigennem offentlighedens medlemmer på lige fod kan diskutere sig frem til sandheden; og det vil inden for den centrale politiske sfære sige, sandheden om hvordan samfundet til fælles bedste bør styres og reguleres via statens lovgivning.

Man må for det første regne med at når en sådan idé udvikler sig i det tidlige kæmpende borgerskab, og efterhånden realiseres i den politiske offentligheds forskellige institutioner, så hænger det nøje sammen med at medlemmerne af denne samfundsklasse alle havde adgang til og var fælles om ét skriftsprog. ⁷⁾ Det var nemlig først og fremmest det der muliggjorde den abstraktionsproces hvorigennem publikum kunne løsrive sig fra salonernes, kaffehusenes og klubbernes specifikke konversationssammenhænge, og konstituere sig som en offentlighed - uafhængig af konkrete tids-, steds-, og personforhold.

Endvidere kan man konstatere at der gennem 16-, 17-, og 18-hundredtallet foregår en bevidst og intensiv rationalisering af skriftsproget, bl.a. sådan som det kommer til udtryk i den stadige produktion af stilistikker, grammatikker, og ordbøger, der fastlægger normerne for brugen af skriftsproget i offentligheden. ⁸⁾ Denne langvarige sprogvidenskabeligt funderede rationaliseringsproces havde som formål at skabe et sprog der i selve sin struktur og sit forløb kunne demonstrere og dokumentere den almene fornuft som er den borgerlige offentligheds ideologiske fundament. Og herigennem skulle skriftsproget gøres til et velegnet redskab for ræsonnementerne i især den politiske offentligheds

diskurser.

Og endelig sluttet ringen når man ser hvorledes det borgerlige samfund gennem et stadig mere udbygget skolesystem sikrer sig at dette skriftsprog - som formelt sætter alle lige - bliver internaliseret hos hver ny samfundsklasse der tilkæmper sig andel i den politiske magt;⁹⁾ og man ser hvorledes denne internalisering af skriftsproget udgør en vigtig forudsætning for at disse nye samfundsgrupper så relativt nemt bliver integreret i den politiske offentligheds publikum.

Denne trefasede spiralbevægelse for udviklingen og udbredelsen af det moderne skriftsprog, medfører efterhånden en selvstændiggørelse af skriftsprogsnormerne, således at en korrekt form i sig selv tillægges en værdi - uafhængig af det specifikke indhold der formidles; d.v.s. den blotte beherskelse af disse normer tages som udtryk for kvaliteten af indholdet i det skrevne, mens afvigelser - fejl - til gengæld opfattes som symptomer på den skrivendes manglende fornuft, ansvarlighed, saglighed, troværdighed, pålidelighed, etc.¹⁰⁾

4. Socialisation og sprog i intimsfæren

Indtil nu har vi fokuseret på det offentlige område, og herindenfor især på den politiske offentlighed. I det følgende skal vi se nærmere på dens diametrale modsætning, intimsfæren. Det er i denne sfære at de processer som traditionelt betegnes den primære socialisation, foregår. Det er sociale og psykologiske processer som indbefatter et kompliceret samspil af verbal og nonverbal interaktion mellem forældre og børn inden for familieinstitutionens rammer.¹¹⁾ Og det er herigennem det enkelte barn efterhånden sættes i stand til at fungere socialt; dvs. lærer at kontrollere egne driftsimpulser under hensyntagen til andres reaktioner, lærer at påvirke andre for at få egne interesser og ønsker tilfredsstillet, lærer at koordinere egne behov og krav med andres, og lærer at samarbejde med andre om realiseringen af fælles mål.

De fleste teorier om den primære socialisation og om sprogets rolle i den, er meget upræcise med hensyn til hvordan det foregår. Man får at vide at sproget læres, at normer og værdier internaliseres, og at der synes at være visse klasse- og kønsspecifikke forskelle i det sprog og de normer og værdier som barnet har erhvervet sig i løbet af de første 5-6 år af sit liv. Sprogsociologen Basil Bernsteins artikler er et typisk eksempel på den uklarhed og mangel på præcision der karakteriserer

riserer de fleste fremstillinger af den primære socialisation, og de er også typiske ved på den ene side at tillægge sproget en vældig betydning i socialisationen, og på den anden side at behandle det selvsamme sprog ganske overfladisk - både teoretisk og empirisk. ¹²⁾

Der findes imidlertid en socialisationsteori som på en række punkter forekommer mig mere præcis end flertallet, og som også tillægger sproget en stor betydning i processen, men på en anden måde end de fleste lingvister og sociologer har for vane; og det er den teoridannelse som Sigmund Freud er fader til: psykoanalysen. Ifølge den teori er det der sker i barnets første 5-6 år, ikke en blot og bar internalisering af et abstrakt sprogsystem og et abstrakt norm- og værdisystem; tværtimod, det der sker i denne fase af barnets liv, er at der efterhånden installeres hele tre konkret talende instanser: et bevidst JEG der bl.a. gennem sin tale forholder sig til den omverden som individet til stadighed befinder sig i, et såkaldt OVER-JEG der internt i individet - som en indre stemme - taler om hvad dette JEG må, bør eller kan sige og gøre udadtil; og endelig en ubevidst instans, det såkaldte ID eller DET, der forsøger at komme til orde gennem dette JEG's tale, f.eks. i fortællelser, vitser og forskellige former for semantiske fortætninger (metaforer) og forskydninger (metonymier). ¹³⁾

OVER-JEGet har karakter af et internaliseret og generaliseret forældrebillede som formes i et stærkt emotionelt klima gennem de verbale og nonverbale udsagn som barnet møder i interaktionen med først og fremmest de konkrete forældre. Barnets senere mulighed for at deltage i samtaler med andre og den nærmere karakter af disse samtaler, afhænger af hvilken korrespondens i måden at tale og opføre sig på, der er mellem den konkrete anden person i situationen, og så denne interne symbolske forældreinstans. ¹⁴⁾ Denne korrespondens er forudsætningen for det man i psykoanalysen kalder "overføringen", hvorigennem følelsesmæssige, sproglige og handlingsmæssige bindinger bliver overført fra den oprindelige forældrerelation til de konkrete personer man aktuelt kommer i samspil med. Og pointen er så at hvis der ikke eller dårligt kan etableres en sådan overføringsrelation mellem det internaliserede og generaliserede forældrebillede og den konkrete samtalepartner, så kan, tør eller vil barnet ikke tale med denne anden person, og vil f.eks. heller ikke kunne lære noget af ham eller hende.

ID'et på den anden side repræsenterer alle de ubevidste og asociale

drifter, lyster, følelser, ønsker og forestillinger som barnet gennem interaktionen med forældrene efterhånden får indprentet at det ikke må lade komme direkte til udtryk i omgangen med andre mennesker. For at omgå OVER-JEGets censur, formulerer impulserne fra IDet sig i kamoufleret og omskrevet form, og kommer bl.a. gennem koblinger og kortslutninger mellem udtryks- og indholdssiden til orde i det bevidste JEGs tale, bag om ryggen på dette. ¹⁵⁾

I lyset af en sådan teori er det muligt mere konkret at forstå og uddybe de træk som jeg tidligere anførte som karakteristiske for de talesproglige diskursformer der udsprang af og skulle fungere i intimsfæren. Det sproglige beredskab som gennem socialisationen erhverves i denne sfære i barndommen, kan ikke uden videre løsriveres fra bindingerne til den specifikke kontekst hvori det er indlært. ¹⁶⁾ Derfor vil enhver spontan ansigt-til-ansigt-samtale automatisk implicere og reproducere de oprindelige barn-forældre-interaktioner, og hele tiden - som en slags sprogligt ekko af dem - reaktualisere tilsvarende personlige og emotionelle relationer mellem de samtalende. Det betyder at samtalen vil forløbe som et dynamisk samspil mellem den talendes OVER-JEG og den konkret lyttende anden person, et samspil der konstant er underlagt konflikten mellem IDet og OVER-JEGet i det enkelte individ, om hvad JEGet skal sige til denne anden person. Og i den stadige vekslen mellem tale- og lytteposition vil dette forløb kun i ringe grad kunne kontrolleres af det bevidste JEG hos de samtalende. ¹⁷⁾

Dermed er det også muligt at forstå det "brudte" og "ophuggede" præg som enhver spontan talesprogstekst udviser når den er skrevet ned. Det vrimler med pauser, selvafbrydelser og selvrettelser, stammen og selvrepetitioner, indskudte appeller til den andens indforståethed, etc. ¹⁸⁾ Og disse træk kan altså ses som udtryk for OVER-JEGets stadige bremsende, inspicerende, og censurerende indgriben i det bevidste JEGs talestrøm - en indgriben som for det første skal sikre at de valgte ord og udsagn er passende udtryk for det der menes, og som for det andet skal sørge for at de er udvalgt og ordnet i en rækkefølge der tager hensyn til den konkrete anden persons specifikke forudsætninger og krav, og som endelig for det tredje skal forhindre at underbevidstheden direkte kommer til udtryk i det bevidste JEGs tale med sine upassende lyster og ulyster. Jo højere krav den konkret anden person kan tænkes at stille til den talende, jo mere hakkende og stammende vil ta-

lestrømmen derfor blive, og jo stærkere vil ønsket være om at have det hele skrevet ned på forhånd og så bare kunne læse det op i situationen. ¹⁹⁾

5. Samtalesprog og skriftsprog

I det foregående har jeg forsøgt at vise hvorledes de generelle momenter der adskiller intimsfærens mundtlige og den politiske offentligheds skriftlige diskursformer, er bestemt af den helt forskellige funktion de skal tjene i de to sfærer: hhv. som afgørende led i de primære socialisationsprocesser, og som redskab for det borgerlige samfunds politiske ræsonnementer. Jeg skal herefter prøve at gå i detaljer med hvordan de konkrete produktionsvilkår i samspil med disse generelle funktionsbestemmelser, kommer til at præge de to sprogformer i vidt forskellig retning.

Afgørende for intimsfærens talesprogsdiskurs, er at den altid produceres og reproduceres kollektivt, af to eller flere talende og lyttende subjekter i dynamisk interaktion med hinanden. Denne interaktion foregår spontant og relativt ukontrolleret af det enkelte subjekt, og forløbet er karakteriseret ved at de talende undervejs kan skifte mening, ændre holdning, blive klogere, miste besindelsen, osv. - alt sammen under indtryk af hvad de tidligere i samtalen har sagt eller hørt, og under hensyntagen til hvad de kan regne med der senere vil blive sagt. Dermed er denne diskurs deiktisk bundet til ansigt-til-ansigt-situationens skiftende "jeg" og "du", og "her" og "nu". Diskursen har ingen rigtig begyndelse eller slutning, og den kan heller ikke klart afgrænses fra den ikke-sproglige handlingskontekst som den er uadskilleligt vævet sammen med. Det betyder at meningen med det der siges, hele tiden defineres, præciseres og modificeres intersubjektivt, både gennem de talendes helt konkrete fælles forhistorie som tages for givet og underforstås, og gennem den stadig medfølgende kontekst som deres intonation, gestus, mimik og øvrige handlinger udgør. Den materielle tekst produceres i en løbende intersubjektiv nutid, og den konsumeres og forsvinder i og med den produceres, hvorefter den kun foreligger som spor i erindringen hos de samtalende. I den senere tekst præsupponeres eller impliceres tidligere udtalt tekst derfor kun i det begrænsede omfang den rent faktisk kan huskes og genkaldes af en af de talende, og i så fald ofte i fordrejet eller revideret form på baggrund af bevidsthedens stadige efterrationaliseringsprocesser.

Det er disse forhold der er baggrunden for de træk der specielt karakteriserer talesproget: I tekstforløbet er udtryk for sprogets ekspressive, relationelle og informative funktioner konstant vævet ind i hinanden, og der foregår hele tiden spring mellem metasproglige og real-sproglige planer, idet de talende løbende justerer hinandens forståelse og forventninger. Sammenhængen i tekstforløbet er båret af en implicit associativ logik, og der forekommer mange tilsyneladende selvmodsigende formuleringer, mange tautologiske gentagelser, og hyppige digressioner og indskud. Indtroduktion af nye temaer sker som regel i forkortet form, temaerne er ofte underforstået og fastholdes kun i diffuse anaforiske henvisninger hen gennem teksten; tempusbrugen er springende og ustabil. De talende citerer ofte sig selv, hinanden og andre uden at der skelnes klart mellem hvad der er citeret tekst og hvad ikke. Der bruges ofte ironi, der anvendes mange faste vendinger, idiomatiske udtryk, og metaforiske formuleringer; og som helhed har semantikken et stærkt approksimativt præg. Over- og underordningsrelationerne er diffuse, der er ingen klare periodegrænser, kongruensrelationerne er upræcise, og alt i alt må syntaksen betegnes som flydende.

Herefter skal vi se på den politiske offentligheds skriftsprogsdiskurs. I modsætning til den (sam)talesproglige produceres den gennem en individuel og solitær arbejdsproces hvori den skrivende forsøger at underkaste sit sprog en bevidst kontrol og regulering. Denne kontrol foregår i praksis gennem fremstillingen af en kladde som den skrivende derefter selv læser igennem som stedfortræder for en konkret anden person, og som han så retter i indtil han mener at den kan stå sig over for en fremmed kritisk-analytisk læsning. Med en sådan kladdekontrol sikrer han sig at teksten i sin helhed kommer til at besidde det alment tilgængelige, saglige præg og den eksplicite rationalitet som er nødvendig for den skriftlige diskurs i den politiske offentlighed. Meningen er at den endelige tekst fra begyndelse til slutning fremtræder som produceret af ét stabilt og ansvarligt subjekt, der intet har at skjule og kun har den fælles, almene interesse for øje. Da teksten uafhængigt af producenten skal cirkulere blandt et anonymt publikum, og dens ræsonnement her skal konkurrere med andre teksters ræsonnementer, og da den skal læses i en situation der i tid og sted er forskellig fra produktionssituationen, så skal den abstrahere fra de deiktiske bindinger til konkrete personers "jeg" og "du", og fra et konkret samtalerums "her"

og "nu". ²⁰⁾ I stedet skal den referere til et overpersonligt "man" eller "vi" der befinder sig i et selvberoende logisk rum hvor en tidløs og allestedsnærværende sandhed kan fremstilles. Dette betyder videre, at meningen med det skrevne skal bæres af tekstens ord alene uden hjælp fra para- eller ikke-sproglige præciseringer og modifikationer. Da teksten foreligger for læseren som et samlet og afgrænset hele, og hvert udsagn derfor kan sammenholdes med resten af teksten, så skal alle udsagnene logisk være afstemt med alle andre, både med hensyn til præsuppositioner og implikationer.

Disse omstændigheder udgør forudsætningerne for de træk der karakteriserer skriftsprogstekster der skal kunne fungere og gøre sig gældende i først og fremmest den politiske offentlighed: ²¹⁾ Udtryk for forskellige sprogfunktioner skal i teksten holdes klart adskilt, og de informative udtryk skal dominere over de andre, mens de ekspressive helst helt skal fortrænges; udtryk for de relationelle funktioner skal reduceres til et fåtal ritualiserede formuleringer, og skal ligesom metasproglige udsagn i øvrigt, henvises til tekstens yderkanter, dens indledning og afslutning. Sammenhængen i teksten skal være båret af en eksplicit udtrykt, formel logik, og såvel selvmodsigende udsagn som tautologiske gentagelser er bandlyst. Indførelsen af nye temaer skal ske i elaboreret form, og temaerne skal fastholdes gennem teksten ved hjælp af eksplicite genoptagelser eller præcise anaforiske henvisninger. Også tempusbrugen skal være præcis og stabil, og kongruensreglerne skal følges nøje. Citeret tekst skal tydeligt markeres som citat og holdes klart adskilt fra den tekst som det skrivende subjekt selv er ansvarlig for. Skriveholdningen skal være seriøs, og ordforrådet skal være alment tilgængeligt og varieret. Ordene skal bruges præcist med grundlag i en veldefineret semantik, og syntaksen skal være grammatisk korrekt, med klart afgrænsede perioder og med tydelige markeringer af over- og underordningsrelationerne. De officielle regler for stavning og tegnsætning skal anvendes. ²²⁾

Konkluderende kan man sige om forholdet mellem de to slags sprog: Indholdskravene dominerer over formen i talesproget, fordi dette sprog skal bruges i den samme situation hvor det produceres, og det sproglige udtryk derfor ikke alene skal bære meningen med det sagte; formkravene dominerer over indholdet i skriftsproget, fordi dette sprog skal cirkulere og konsumeres løsrevet fra sin produktionssituation, og

det sproglige udtryk derfor alene skal bære meningen med det skrevne.

6. De to slags sprog i lingvistikens lys

I karakteristikken af de to slags sprog hvorigennem intimsfærens og den politiske offentligheds diskurser manifesterer sig, har jeg forsøgt at undgå at lægge nogen form for vurdering ind, men det har vist sig at være overordentligt vanskeligt ikke at komme til at beskrive talesproget i negative termer. Og ihvertfald på et punkt er jeg konsekvent kommet til at gøre forskel: mens talesproget er omtalt i deskriptive formuleringer af typen: "det er sådan og sådan", så er skriftsproget blevet omtalt i normative vendinger af typen: "det skal være sådan og sådan".

Det er klart at denne forskel i beskrivelserne hænger sammen med at offentlighedens skriftsprog igennem århundreder har været underkastet de officielle rationaliseringsbestrebelse som blandt andet udviklingen af sprogvidenskaben i 16-, 17-, og 1800-tallet var udtryk for. Chomsky har i sin bog "Cartesiansk lingvistik", påvist de slående ligheder der er mellem den historiske sprogvidenskab og så den moderne strukturlingvistik i generativ transformationel udgave.²³⁾ Disse ligheder gælder både skellet mellem en ideel taler eller lytters "kompetens" (sprogsystemet) og den reelle "performans" (sprogbrugen), og skellet mellem en abstrakt mere eller mindre universel logisk dybdestruktur og en konkret sproglig overfladestruktur; og endelig er der lighed i den betydning kreativiteten i sprogudøvelsen tillægges. Det vil derfor være rimeligt at konfrontere de to slags sprog som jeg har karakteriseret ovenfor, med den sprogbeskrivelse som man kan udlæse af strukturlingvistikken.

Man kan da straks konstatere at denne lingvistik er partisk, den holder med skriftsproget. De fleste af de træk som er af afgørende betydning i den talesproglige performans udgrænses af strukturlingvistikens beskrivelser med asterisker og bortvises fra sproget som regelbrud eller regelløshed;²⁴⁾ og disse træk må altså være udtryk for sproglig inkompetence hos de talende. Udtryk som strukturlingvistikken udnævner til synonyme - og dermed sprogligt ligeværdige - på grund af fælles dybdestruktur, er i den talesproglige praksis ofte ikke spor synonyme og har helt forskellig værdi, mens udtryk der ikke kan tilskrives den samme dybdestruktur, ofte kan være ensbetydende i praksis. Og kreativiteten i sprogudøvelsen - dette at sproget giver mulighed for at

producere et uendeligt antal nye udsagn - det er en hel anden form for kreativitet end den vi kan konstatere i den talesproglige praksis; i strukturlingvistikkens forstand er talesproget meget ukreativt. Heroverfor står så det offentlige, statsanerkendte skriftsprog, det passer som hånd i handske til den sproglige kompetens som strukturlingvistikkens regler definerer. De sætninger som genereres er altid skriftsprogligt formuleret og velformede, og de synonymirelationer som dybdestrukturen gør rede for, fungerer overbevisende i seriøst sagligt skriftsprog; ligesom også kreativiteten i Chomskys forstand funktionelt er bundet til skriftsprogets reelle produktionsvilkår, hvor den skrivende har tid til at finde på den helt rigtige formulering.

Vi kan altså konkludere at det billede af den ideelle taler/lytter som Chomsky knytter sit kompetensbegreb til, falder sammen med det billede af det oplyste, rationelle skrivende subjekt som er knyttet til den politiske offentligheds diskursformer; mens derimod det billede af det talende subjekt som man kan udlæse af intimsfærens diskurser, af strukturlingvistikken henvises til ophold i en uoplyst kælder med bagsiden opad.²⁵⁾ Og i det omfang strukturlingvistikken udgør det rationelle grundlag for undervisningen i skriftlig fremstilling, og mere alment for sprog-rigtighedsdiskussioner, i det samme omfang vil det betyde en ideologisk fiksering til de skriftsproglige diskursformer, og en udgrænsning eller fortrængning af de sociale erfaringer og de emotionelle bånd som er knyttet til de talesproglige diskursformer.

7. "Den store Dansklærer"

Som tidligere nævnt, er det en del af det borgerlige samfunds ideologiske grundlag at man ikke må blande de forskellige sfærer sammen i ord og handling. Derfor får man en præcis sammenfatning af modsætningsforholdet mellem de talesproglige og de skriftsproglige diskursformer, hvis man ser hvad det betyder når man indfører dem i den "modsatte" sfære. Gør man brug af elementer fra intimsfærediskurser i den politiske offentlighed, så udstødes man med prædikater som "syg" eller "gal", "fuld" eller "barnlig", "bondsk" eller "vulgær" - det var det vi så i forbindelse med René Brusvangs sproglige fejltrin - og i uheldigste fald udsætter man sig for at blive dømt for sådan noget som injurier eller blasfemi. Gør man til gengæld brug af stykker af offentlige diskurser i intimsfæren, så får det automatisk karakter af autoritær magtudøvelse

med et umenneskeligt præg - som man f.eks. kan se når politiet sprogligt forsøger at gribe ind i konfliktsituationer i familielivet ved at citere lovtekster.

Dette gensidige eksklusionsforhold betyder at der samfundsmæssigt er et behov for en institution der kan varetage formidlingen mellem de to sfærer, og, som tidligere nævnt, er det skolen der først og fremmest tager sig af det.²⁶⁾ Den sproglige del af denne formidling skal modersmålsundervisningen sørge for, og det sker konkret som en sekundær socialisationsproces hvor offentlighedens diskursformer efterhånden internaliseres i eleverne gennem tekstlæsningen og den skriftlige fremstilling.²⁷⁾ Og i den borgerlige selvforståelse er det meningen at denne internalisering skal sætte folk i stand til at udfylde rollen som "dannede", fornuftige og ansvarlige statsborgere, og at deltage i styringen af samfundet som medlemmer af et aktivt skrivende og alment ræsonnerende publikum.

Og hvad er så realiteten, hvad kommer der faktisk ud af denne modersmålsundervisning, specielt når vi ser på den aktive beherskelse af skriftsproget? Her må jeg i første omgang trække nogle helt konkrete erfaringer frem som jeg har haft som lærer på kurser i skriftlig fremstilling for voksne - erfaringer som andre modersmålslærere for voksne sikkert kan nikke genkendende til. Det overhovedet at skrive noget, er - selv for de mennesker som skriver jævnligt - en overordentlig følelsesladet aktivitet, og er tit forbundet med stærke utrygheds- og angstfølelser.²⁸⁾ Disse følelser dukker op hvis man som lærer på sådanne kurser begynder at pille ved normerne for hvordan man kan skrive, og de udlades ofte i sammenhæng med at der fra deltagerne fremkommer en række stereotype direkte udsagn, som f.eks.

Aldrig "og" efter punktum

Man må ikke skrive "jeg"

Altid komma foran "men"

Man må ikke skrive "man"

Man må ikke bruge det samme ord flere gange

Man må ikke skrive "fordi at"

Man må ikke skrive "som der"

etc.

Langt de fleste af disse udsagn går ud på at forbyde talesprogstræk, og

mest af alt har de karakter af "båndoptagelser" fra danskundervisningen i skriftlig fremstilling - "båndoptagelser" som altså i årevis sidder stabilt i hovevedet på folk, og som så f.eks. "afspilles" under følelsesudladning i en samtale med en konkret anden person der som dansklærer ikke korresponderer med billedet af fortidens dansklærer.

Denne indre instans som udtaler sig igennem disse mennesker når nogen begynder at pille ved deres skriftsprog, vil jeg kalde DEN STORE DANSKLÆRER. Han må være et produkt af interaktionen omkring skriftsprogsindlæringen i skolen, og han minder om den internaliserede og generaliserede forældreinstans - OVER-JEGet - som jeg omtalte i forbindelse med talesprogsindlæringen i den primære socialisation. Man kan muligvis sige at han er udtryk for en yderligere generalisering af det oprindelige forældrebillede, eller måske snarere at han udgør et yderligere lag oven på dette. I hvert fald ligner DEN STORE DANSKLÆRER OVER-JEGet ved at binde sprogbrug og følelser tæt sammen; men der er altså her i forbindelse med skriftsproget næsten udelukkende tale om en angstbinding. ²⁹⁾

I en anden terminologi ville man sige at der sammen med indlæringen af skriftsproget sker en medindlæring som modarbejder og vanskeliggør elevernes udnyttelse af deres skrivefærdighed. Og betragter vi befolkningen som helhed, så kan man konstatere at denne medindlæring dominerer, således at nok lærer de fleste mennesker at skrive, men de lærer først og fremmest at lade være. Det er kun en lille procentdel af befolkningen der kan/ tør udnytte den skrivefærdighed som skolen med så megen møje har bibragt dem.

For at forstå hvordan DEN STORE DANSKLÆRER kommer til at se ud og virke som han gør, så må vi se på hvordan skriftsprogsindlæringen foregår i den konkrete undervisningspraksis; her hjælper det ikke, blot at diskutere hvilke principper man i al abstrakthed skal følge i forbindelse med den officielle sproglige normering på forskellige områder og niveauer. Internaliseringen af skriftsproget sker dels gennem iagttagelse af sproget i tekster som andre har skrevet, dels gennem at få rettet noget man selv har skrevet - i et forsøg på at efterligne disse tekster; ³⁰⁾ og endemålet skulle være at man tilsidst bliver i stand til at skrive en kladde som man derefter kan iagttage og rette i, indtil teksten er i overensstemmelse med de tekster man læser. For sprogiagttagelsen er det karakteristisk at den altid sker på tekster der udtryks- og

indholdsmæssigt er perfekte. Herigennem bliver der altså indprentet et skriftsprogligt idealbillede der næsten ingen lighedspunkter har med det som ens egne ubehjælpssomme skriftlige produkter besidder. Så når man sidder og skriver, så er det hele tiden som at se sig selv i spejlet og skamme sig over det man ser. For den rettepraksis der normalt foregår i undervisningen i skriftlig fremstilling, er det karakteristisk at rettelserne normalt er uforståelige for den skrivende, og at de derfor blot stadig dokumenterer at ens egen skriftsproglige kompetence er utilstrækkelig, og at der altid er en anden person i verden der besidder en højere sproglig fornuft end én selv, og som derfor kunne have skrevet det meget bedre.

Efterhånden som man lærer at skrive og beherske (dele af) den skriftsproglige diskurs, så internaliseres og generaliseres denne anden person som den instans i bevidstheden jeg har kaldt DEN STORE DANSK-LÆRER, og der sker en sammenkobling mellem ham og så det tekstlige idealbillede som sprogiagttagelsen har givet. Det betyder at når man sidder og forsøger at skrive, så vil man forholde sig til denne indre instans på en måde som reproducerer forholdet til dansklæreren i skolen og til de tekster fra den politiske og kulturelle offentlighed som han personificerer. Det vil sige, man vil hele tiden føle at det man skriver bliver iagttaget af en anden der ved bedre, og som stiller ideelle og uopnåelige krav til det skrevnes form og indhold.

Men dertil kommer, at de træk man får rettet i undervisningen i skriftlig fremstilling, at det først og fremmest er dem som udspringer af ens forsøg på at udnytte og overføre sin talesproglige kompetence i den skriftlige diskurs, hvorfor der automatisk vil være indbygget et modsætningsforhold mellem den oprindelige overjegsdannelse som talesproget er knyttet til, og så DEN STORE DANSKLÆRER som skriftsproget hænger på. Det betyder at overføringen i undervisningssituationen bliver vanskelig og at internaliseringen af skriftsproget vil være særdeles konfliktfyldt.³¹⁾ Og indlæringsforløbet kommer nemt til at indebære at der i skrivesituationen sker en afsnøring i forhold til de erfaringer og den bevidsthed som plejer at komme til udtryk i den talesproglige diskurs, således at skriftsproget bliver stift og uændeligt og mere eller mindre meningsløst for den skrivende selv.³²⁾

Endelig kommer der nemt til at ligge en såkaldt dobbeltbindingsstruktur i undervisningssituationen omkring skriftlig fremstilling. På

den ene side får eleverne at vide at der findes et alment, fælles sprog, dansk, i forhold til hvilket tale og skrift blot er to ligeværdige og sideordnede medier, et synspunkt dansklæreren jo kan få opbakning fra i strukturlingvistikkens sprogsyn.³³⁾ På den anden side får de gennem de konkrete rettelser af deres skriftlige arbejder og gennem sprogiagttagelsen, hele tiden understreget hvor dybtgående forskellen er mellem det talesprog de kan, og så det skriftsprog de skal lære - uden at de får at vide hvad der historisk og funktionelt er forklaringen på denne forskel. I teorien får de at vide at når man kan tale, så kan man også skrive - i praksis får de at vide lige det modsatte. Denne modsigelse har hverken eleverne eller dansklæreren normalt forudsætninger for at trænge bag om. For mange elever vil konklusionen derfor blive at der er noget i vejen med det sprog de allerede behersker, talesproget, således at de ender med ikke bare at få mistillid til deres egne muligheder for at klare sig skriftligt, men også mistillid til deres muligheder for at klare sig i en række mundtlige sammenhænge og situationer.

Ofte kommer der altså i den enkelte slet ikke nogen sproglig formidling i stand mellem intimsfærens liv og den politiske offentlighed; tværtimod sker der en effektiv udelukkelse fra at deltage i denne offentligheds diskurser, og der kommer en vedvarende blokering mod at udnytte de informationer og synspunkter der kommunikeres gennem denne offentligheds mægtige tekstmasser.³⁴⁾

Men det er måske også - når alt kommer til alt - det der er meningen.

Noter

1. Den følgende fremstilling er et meget forenklet rids af det Habermas har fremlagt i sin bog, og den står desuden i stor gæld til artiklen "Offentlighed og Massekommunikation" af Frands Mortensen og Jørn Møller, i Dansklærerforeningens "Massekommunikation" (1976)
2. Se f.eks. Claude Levi-Strauss: "Structural Anthropology", (1976.)
3. Dette er den borgerlige offentligheds struktur i sin "klassiske udgave", og for den videre fremstilling er den fuldt tilstrækkelig. Men man kan godt fremanalysere en yderligere opdeling, der i forhold til andre problemstillinger er mere relevant. F.eks. kan so-

cialsfæren opsplittes i en produktionssfære og en cirkulationssfære, og man kan så konstatere at der til cirkulationssfæren findes en særlig afdeling af offentligheden, en vareoffentlighed, med dertil hørende særlige diskursformer som sprogligt fremtræder i reklamer, annoncer, o. lign. I sidste del af "Borgerlig Offentlighed" (kap. V. og VI) beskriver Habermas mere generelt den "struktur- og funktionsforvandling" som sker efterhånden som kapitalismen udvikler sig, og som betyder at den "klassiske model" er under hastig nedbrydning og omfunktionering.

4. I den forbindelse er det værd at bemærke at det revolutionerende ved den moderne kvindebevægelse bl.a. er at den til stadighed forsøger at "blande" de fire sfærer, d.v.s. at ophæve splittelsen ved at sammentænke og sammenskrive erfaringer og udtryksformer fra alle sfærerne.
5. Dette udtryk skal her forstås som indbegrebet af alt det man kan snakke/skrive om og den måde man kan snakke/skrive om det på, inden for et bestemt samfundsmæssigt område eller social institution. Det er sådanne specifikke diskurser jeg har beskrevet og analyseret i artiklerne "De ringer, vi kommer" (1976) og "Snak i Klassen" (1977), hvor de institutionelle rammer er hhv. Alarmcentralen og Skolen.
6. I marxistisk samfundsteori er det naturligvis anderledes. Her er det socialsfæren - og mere specifikt - produktionssfæren der er den vigtigste, idet det er her produktionen af samfundets værdier sker, og her udbygningen af arbejderklassen foregår.
7. I denne sammenhæng er det interessant at lægge mærke til hvad J. Goody og I. Watt skriver i artiklen "The Consequences of Literacy" (1972), om skriftsprogets betydning for udviklingen af den klassiske græske kulturs centrale ideer og institutioner; om ideen "logik" skriver de f.eks. (s.331): "it is surely significant that it was only in the days of the first widespread alphabetic culture that the idea of 'logic' - of an immutable and impersonal mode of discourse - appears to have arisen;" og senere skriver de om "demokratiet" (s.338): "To begin with, the case of alphabetic reading and writing was probably an important consideration in the development of political democracy in Greece: in the fifth century a majority of the free

citizens could apparently read the laws, and take an active part in elections and legislation."

8. Denne sammenhæng mellem udviklingen af sprogvidenskaben og rationaliseringen af skriftsproget er beskrevet i Paul Diderichsen: "Sprogsyn og sproglig opdragelse", kap. 2 (1968).
9. For Danmarks vedkommende kan man her tænke på bønderne i midten af forrige århundrede og på arbejderne omkring århundredskiftet. At denne integrering gennem bl.a. internalisering af skriftsproget var en særdeles konfliktfyldt proces - og i et vist omfang også blev modarbejdet - det kommer f.eks. klart til udtryk i Grundtvigs kamp for at bønderne skulle uddannes gennem "det levende ord".
10. Denne selvstændiggørelse af normerne for det skrevnes udtryk- eller formside på bekostning af indholdet, er analog med den udvikling af vareæstetikken som W.F. Haug beskriver i sin bog "Kritik der Warenästhetik" (1971). Her sker der en rendyrkning og selvstændiggørelse af varernes form, farve og iscenesættelse, for at de skal afgive et forstærket "brugsværdiskin" og "brugsværdiløfte" i købsituationen, ofte på bekostning af selve brugsværdien som forringes gennem udtynding, oppustning og udskiftning af de oprindelige råvarer med underlødige erstatningsstoffer. Denne analogi hænger sammen med at skriftsprogstekster skal cirkulere og konkurrere i den anonyme offentlighed på samme måde som varerne på markedet. Erik Hansen har i sin bog "Ping og Pampersprog" (1971) beskrevet og analyseret vigtige dele af disse fra indholdet selvstændiggjorte skriftsprogsnormer.
11. Den primære socialisation foregår naturligvis også inden for vuggestuens og børnehavens institutionelle rammer, men for den følgende fremstilling er det ikke af afgørende betydning om det er den ene eller den anden intimsfæreinstitution der danner rammerne for interaktionen mellem børn og voksne.
12. Se Basil Bernstein: "Class, Codes and Control" vol. 1 (1971). Kritikken af Bernstein er efterhånden så omfattende at det er vanskeligt at henvise til enkeltværker, men se f.eks. Harriet Bjerrum Nielsen: "Sociolingvistikens sprogbegreb" (1977).
13. Den følgende fremstilling af en sen version af Freuds teori, er groft forenklet. Den specielle sprogbrugsorienterede udlægning er

jeg blevet inspireret til gennem samtaler og diskussioner med cand. mag. Harly Sonne, som dog på ingen måde må gøres ansvarlig for nogen af de misforståelser og fejltolkninger fremstillingen måtte indeholde. Ligheden med nogle af Jacques Lacans udlægninger af Freud, skyldes at Harly Sonne har læst Lacan; selv forstår jeg nemlig meget lidt af det jeg har læst i Lacans: "Det Ubevidste Sprog" (1973). Hos nogle af de amerikanske interaktionsteoritikere der tager afsæt i Freud, har jeg dog også hentet lidt inspiration; f.eks. Eric Berne: "Games People Play" (1966).

14. Det er ikke blot psykoanalysen der må operere med en sådan indre instans i sin teoribygning. I den amerikanske socialpsykologi der bygger på G.H. Meads teorier (jfr Mead 1956), arbejdes der for eksempel med begrebet "the generalized other", der har visse træk til fælles med det freudianske "over-jeg". Og det er kun hvis man forudsætter etableringen af en sådan internaliseret anden person, at man kan forstå den sprogudvikling som Vygotsky beskriver: nemlig fra socialt sprog, over egocentrisk sprog, til indre sprog, idet det jo må være en sådan indre instans at først det egocentriske og siden det indre sprog har som adressat, når der nu ikke er en ydre konkret anden person disse former for sprog er henvendt til.
15. Da dette måske kan virke ganske kryptisk for nogle læsere, skal jeg forsøge at give et tænkt eksempel som illustration: En lærer i grammatik er ubevidst tiltrukket af en kvindelig studerende fra Norge der er til stede i undervisningssituationen. Denne tiltrækning har han lyst til at give udtryk for, men hans OVER-JEG blokerer enhver mulighed for at han kan gøre det direkte mens han underviser. Da han skal finde på et eksempel på at "-es" ikke altid markerer passiv ved verber på dansk, kommer han til at skrive følgende eksempel på tavlen: "drengen længtes efter de norske bejrge". Netop udsagn der skal bruges som grammatiske eksempler er nogen som underbevidsthedens lystbetonede tale har nemt spil med, idet de jo normalt ikke skal bære et budskab til en konkret anden person og derfor kommunikativt set er indholdstomme. Tænk bare på hvor ofte "hest" dukker op som eksempel på tavlen i sprogvidenskabelige undervisningssituationer.
16. I sin artikel: "The Logic of Nonstandard English" (1972) er det præcis disse bindinger Labov konstaterer, når han påviser hvor afgø-

rende den specifikke interviewsituation er for negerbørnenes sproglige produktivitet og kreativitet.

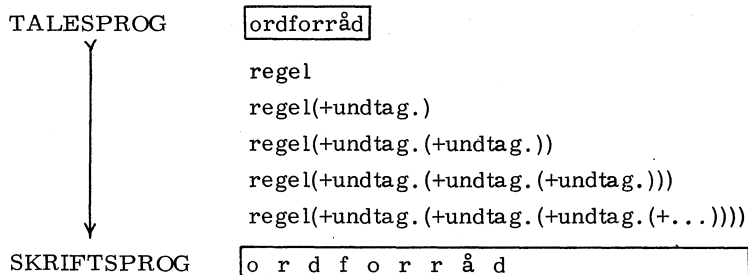
17. Det er denne fornemmelse af ikke selv at have kontrol over sin egen tale, der gør at man i situationer hvor det er meget betydningsfuldt hvad man siger - f.eks. inden et ansættelsesinterview - at man dér går og øver sig inde i hovedet på hvad man selv vil sige, og hvad man vil svare hvis den anden siger.....
18. En detaljeret analyse af disse sproglige træk findes i min artikel: "Om administrationen af ordet i samtaler" (1975).
19. Det meste talesprog i offentlige sammenhænge - f.eks. i radio, TV, folketing, etc. - har derfor intet med intimsfærens "naturlige" tale at gøre. Dette offentlige talesprog kan bedst beskrives som tale på skriftens grund, dvs. tale der er kontrolleret gennem skriften, enten ved at det blot læses op fra et skrevet manuskript, eller ved at den talende efterhånden har lært at "tale som en bog" blot med støtte i en skreven stikordsdisposition. Det er altså analytisk overordentlig uheldigt at blande de to slags talesprog sammen, men det gøres næsten konsekvent i bøger og artikler om undervisning i "mundtlig fremstilling".
20. Analogien til det anonyme marked hvor varerne cirkulerer og konkurrerer, er slående, og hænger sammen med at offentlighedstrukturen er bygget over samme ideologiske læst som markedsstrukturen i det borgerlige samfund.
21. Og de er også forudsætningen for de krav der stilles til skriftlige arbejder i skolen, f.eks. som de er udtrykt i gymnasielærebogen "Dansk Stil" af Tage Bülow-Hansen m.fl. (1967).
22. Der er en række ligheder mellem denne beskrivelse af talesprog og skriftsprog, og så Bernsteins karakteristik af hhv. den restringerede og den elaborerede kode, især sådan som den formuleres i hans tidlige artikler under betegnelserne "public language" og "formal language". Det kan tænkes at hænge sammen med at det skel han i virkeligheden har fat i, er skellet mellem "naturligt" talesprog og "skriftsprogsfunderet" talesprog (jfr. note 19).
23. Disse ligheder deler Chomskys generative transformationsgrammatik i virkeligheden med hele den moderne strukturlingvistik. Det der er Chomskys særlige fortjeneste, er at han så tydeligt har expliciteret strukturlingvistikkens grundlæggende antagelser og har

ført dem ud i deres yderste teoretiske konsekvens, således at det er blevet muligt at få øje på denne lingvistikks indbyggede begrænsninger.

24. Se f.eks. hvad Erik Hansen skriver i "Dæmonernes Port" (1977) s. 11: "En stjerne foran et ord, en sætning eller en del af en sætning, angiver at ordet, sætningen osv. er ugrammatisk, ikke findes i sproget." (min understregning).
25. Det er ikke blot intimsfærens talesprog som strukturlingvistikken har udgrænset, det gælder i lige så høj grad socialsfærens sprog, hvad Peter Bøgh Andersen gør rede for i sin bog "Sproget på Arbejde" (1977). Og i et vist omfang gælder det også den kulturelle offentligheds litterære sprog.
26. Hermed være ikke sagt at dette er skolens eneste eller væsentligste opgave. Den skal også varetage formidlingen fra intimsfæren til de to andre sfærer, socialsfæren og den kulturelle offentlighed. Og først og fremmest skal den sortere og kvalificere arbejdskraften så den svarer til de krav som arbejdsmarkedet i socialsfæren stiller.
27. Det er karakteristisk at indtil for ganske få år siden var der den modsigelse indbygget i danskundervisningen, at tekstlæsningen udelukkende var orienteret mod den kulturelle offentligheds finlitterære værker, mens arbejdet med den skriftlige fremstilling var orienteret mod de krav til den skriftlige diskurs som den politiske offentlighed stiller. I og med indførelse af sagprosalæsning og en større åbenhed for skriftlig fremstilling i litterære genrer og former, er denne modsigelse i et vist omfang udjævnet.
28. Så vidt jeg ved, er denne kraftige emotionalitet omkring det at skrive, noget der normalt slet ikke tages i betragtning i didaktiske overvejelser om undervisningen i skriftlig fremstilling.
29. En undtagelse fra denne angstbinding er sandsynligvis de fleste skønlitterære forfattere. Det er måske ligefrem det der gør at de bliver forfattere.
30. Skriftsprogsindlæringen kommer dermed på en række punkter til at minde om indlæringen af et fremmedsprog i skolen, f.eks. ved at den skrivende starter med at lære isolerede udtrykselementer uden kommunikativ motivation, ved at den passive beherskelse (læsningen) kommer længe før den aktive (skrivning), og ved at man

til enhver tid under indlæringen kan mene og sige meget mere end man kan skrive.

31. Denne konflikt er nemmest at tydeliggøre når det gælder indlæringen af stavning og bøjning ved skriftlig fremstilling. Erik Hansen har adskillige gange påvist (se f.eks. artikler i "Magister Stygotii.. 1973") at netop disse to områder er gennemsyret af inkonsekvenser og vilkårlige undtagelser. Det betyder at indlæringsforløbet af regler for overførelse af tale til skrift, ofte vil være noget i denne retning: hver gang en ny regel læres, fører det til nye fejl der så rettes, idet der hele tiden er undtagelser og undtagelser fra undtagelserne i kraft af, at det nye ordforråd der læres sideløbende med skriften, hovedsagelig består af fremmedord. Skematisk ser forløbet altså således ud:

Det er karakteristisk for et sådant indlæringsforløb at det undervejs hele tiden anfægter elevens indtil da erhvervede sproglige "fornuft" eller kompetence, ud fra et højere niveau af tilsyneladende sproglig "ufornuft", og at eleven derfor skal have stor tiltro til at det har nogen mening at blive ved til vejs ende, hvis han/hun ikke skal få så megen mistillid til sig selv at han/hun hopper af. Eller anderledes formuleret, eleven skal have stor tiltro til dansklæreren og det skriftsprog han repræsenterer, for at opfatte rettelserne undervejs som noget positivt; og det har kun de elever der hjemmefra - gennem forældrene - har et positivt forhold til skriftsproget.

32. Det er karakteristisk at de fejl man finder hos folk der jævnligt skriver, næsten udelukkende er fejl der hænger sammen med at den skrivende har skrevet så tungt, knudret og indviklet, at han/hun ikke selv egentlig kan forstå det han/hun har skrevet.
33. Pointen er her, at selv om dansklæreren sjældent kan hente, og sjældent henter argumentationen for den enkelte rettelstype i

strukturlingvistikkens grammatiske og semantiske regler, så betyder selve eksistensen af en "bog" hvori sådanne regler for "Det Danske Sprog" kan findes, at han har et legitimationsgrundlag for sin rettepraksis som helhed.

34. Denne problematik har jeg fra en lidt anden synsvinkel bearbejdet i artiklen "Et er søkort at forstå, et andet skib at føre" (1978).

Summary

NO SOONER SAID THAN WRITTEN ?

Paper presented by Peter Harms Larsen

The article has as its starting points the theory of the bourgeois public sphere by Jürgen Habermas and the Freudian socialization theory. It is shown how the distinctive features that characterize written language have their origin in the requirements of the political public sphere for written discourse as the means of the general and abstract reasoning in this sphere. It is shown too, how the distinctive features that characterize spontaneous spoken language (e.e. natural conversation) have their origin in the specific function of spoken discourse in the concrete socializing interaction of the family in the intimate sphere. After a detailed comparison of the different uses of spoken and written language, it is shown how the structural linguistic tradition is biased in favour of the rational features of written language, while spoken language is rejected as inferior because of its seeming irrationality.

The primary function of the teaching of writing in school is to mediate between the spoken language of the intimate sphere and the written language of the political public sphere, and this mediation takes the form of a conflict-filled secondary socialization process. The result of this is that even if most people learn to write, they also - as a by-product - acquire a strong writing-anxiety that normally makes them refrain from practising what they have learned. To explain this anxiety as a consequence of the traditional teaching and correcting-practice, the concept "The Big Danish Teacher" is introduced. "The Big Danish Teacher" is defined as a secondary part of the super-ego, which is formed through the interaction in class between the danish teacher and the pupils, and which is thereby especially associated with the individual's intentions and actions of writing. Finally it is pointed out how the result of this unhappy internalization of "The Big Danish Teacher" may often result, not only in the individual's distrust of his own writing-ability, but also in distrust of his ability to use his spoken language in different social situations.